

Handläggningen av framställningar om utredningsåtgärder efter det att en brottmålsdom vunnit laga kraft

Bakgrund

Vid inspektion av Åklagarmyndigheten i Stockholm, 6:e kammaren, den 1–3 oktober 1997 påträffades en del av en akt avseende ärendet – – – . Av handlingarna och inhämtade upplysningar framgick bl.a. följande.

AA dömdes av Svea hovrätt i december 1993 för bl.a. ett rån begånget i mars 1993. Högsta domstolen beslutade den 31 oktober 1994 att inte bevilja prövningstillstånd.

Den 21 maj 1996 inkom till Polismyndigheten i Stockholms län, Nacka polis-mästardistrikt, en skrivelse från AA:s försvarare i vilken han uppgav att AA, som hade dömts för rånet mot sitt nekande, hade bett honom att undersöka möjligheten att få resning. Försvararen uppgav att det efter hovrättens dom hade framkommit att en person, BB, vid avtjänande av ett fängelsestraff vid anstalten Viskan i början av år 1994 hade haft kontakt med en intagen som hade lämnat sådana uppgifter att BB hade fått uppfattningen att denne hade kännedom om rånet. Försvararen begärde därför att BB samt den person som BB hade talat med skulle höras. Vidare önskade han besked om den undersökning, som hade gjorts beträffande ett fingeravtryck säkrat på en backspegel, hade gett något resultat.

Polismyndigheten översände AA:s begäran till åklagarmyndigheten. Dåvarande distriktsåklagaren CC hemställde den 4 juni 1996 att polisen snarast skulle höra BB angående vad han kände till om rånet. Han bad också att få resultatet av fingeravtrycksundersökningen.

Den kompletterande utredningen jämte en skrivelse från kriminalinspektören DD kom in till åklagarmyndigheten den 4 september 1996. Den innehöll bl.a. protokoll över fingeravtrycksundersökningen och protokoll över förhör med BB, som hade hörts som vittne, och med EE, som hade hörts upplysningsvis.

CC skickade därefter den 5 september 1996 en skrivelse med följande innehåll till AA:s försvarare.

Enligt Ditt brev 960520 ställt till Nacka polismästardistrikt med begäran om ytterligare utredning för ev. resningsansökan, har jag anmodat polisen att göra de angivna efterforskningarna, vilka igår blivit redovisade till mig.

Jag översänder härmed det förhör som hållits med BB samt med en tidigare på Viskan intagen vid namn EE. Även prot. från fingeravtrycksundersökning bifogas liksom krinsp DD:s skrivelse till mig efter verkställd komplettering.

Därefter vidtogs inte någon ytterligare åtgärd i ärendet från CC:s sida.

ChefsJO Eklundh beslutade att handläggningen skulle tas upp till utredning i ett särskilt ärende.

Utredningen

Åklagarmyndigheten anmodades att inkomma med upplysningar och yttrande enligt följande.

1. Har förundersökningen återupptagits? Om så är fallet, borde detta ha dokumenterats på något sätt?
2. Om förundersökningen inte har återupptagits, på vilken rättslig grund har förhören hållits?
3. Vilket ställningstagande har den kompletterande utredningen lett till från åklagarens sida? Borde detta ha dokumenterats?

Åklagarmyndigheten (överåklagaren FF) inkom med ett remissvar till vilket var fogat ett yttrande från CC.

CC

1. Förundersökningen har ej återupptagits. Jag har bedömt att advokatens begäran avsåg enkla kortfattade förhör vilka icke skulle vara betungande att utföra, och såg det som en serviceåtgärd från polisens/åklagarens sida. Det avsåg även en begäran ang. resultat från fingeravtrycksundersökning som advokaten ej ansett sig fått full klarhet i.

2. Förhören har hållits i den misstänkte/dömde personens intresse, på begäran av dennes offentlige försvarare – – – för att möjliggöra en ev. resningsbegäran. Jag har därvid tänkt på åklagarens objektivitetsplikt.

3. Den har ej föranlett något ställningstagande. Eftersom förundersökningen formellt ej återupptagits har det ej funnits anledning för mig att dokumentera detta.

FF

CC som handlagt det ifrågavarande ärendet har i ett av mig infordrat yttrande besvarat de tre i remissen ställda frågorna. Jag hänvisar till yttrandet som bifogas. Härutöver vill jag tillägga följande.

Inledningsvis kan konstateras att det i målet var fråga om en lagakraftvunnen hovrättsdom. En fråga om resning hade därför kunnat aktualiserats endast i Högsta Domstolen. Åklagaruppgiften skulle ha ankommit på Riks åklagaren som ensam behörig allmän åklagare. Enligt min mening borde därför CC ha vidarebefordrat framställningen om vissa kompletterande utredningsåtgärder till Riksåklagaren för handläggning.

CC:s handläggning i övrigt av ärendet ger anledning till följande synpunkter från min sida.

Det är inte självklart att åklagaren i ett mål som avgjorts genom lagakraftvunnen dom när det begärs skall biträda med utredningsåtgärder som syftar till att få till

stånd resning. Relativt starka skäl bör enligt min mening krävas härför. I andra fall får det ankomma på den dömde att själv driva saken.

Den framställning om nya utredningsåtgärder som CC fick i det föreliggande fallet var enligt min mening inte så konkretiserad i fråga om vilka nya omständigheter som kunde förväntas framkomma genom de begärda åtgärderna att den motiverade ett ingripande från åklagarens sida.

Jag anser därför att det beskedet borde ha lämnats att framställningen inte föranledde någon åtgärd såvitt avsåg begäran om förhör. Såvitt avsåg begäran om att få ta del av ett protokoll över en fingeravtrycksundersökning borde en hänvisning ha skett till polismyndigheten där protokollet förvarades. I dessa delar rör det sig emellertid om bedömningar som måste ge ett betydande utrymme för olika ställningstaganden från åklagarens sida.

När CC som blev fallet funnit att han borde ombesörja att de begärda förhören kom till stånd uppkommer frågan om i vilken formell form detta kunde ske. CC har förklarat att han inte återupptagit förundersökningen. Utrymmet för att vidta utredningsåtgärder utanför ramen för en formell förundersökning är emellertid mycket begränsat. Särskilt gäller detta när fråga är om att hålla förhör med någon. För att vittnesförhör som de här aktuella skall kunna hållas bör enligt min mening normalt en förundersökning ha inletts eller återupptagits. Med de regler om dokumentation som gäller bör ett beslut härom dokumenteras. Likaså bör ärendet när utredningsåtgärderna verkställts avslutas genom ett formellt beslut som dokumenteras. En lagakraftvärd dom bör inte anses utgöra hinder mot att återuppta en förundersökning för kompletterande utredningsåtgärder när detta av utredningsskäl framstår som motiverat. En förundersökning tar enligt rättegångsbalken sikte på en viss brottslig gärning. Att någon dömts för brottet bör inte utesluta att utredningen på förekommen anledning återupptas för att klargöra om det kan finnas skäl för resning.

Sammanfattningsvis menar jag att utredningsåtgärder som företas för att ge underlag för en prövning av om skäl för en resningsansökan från åklagarens sida föreligger normalt bör verkställas i form av en återupptagen förundersökning.

Det nyss sagda innebär inte att jag anser att det finns skäl för kritik mot CC för att han handlagt saken på annat sätt. De i remissen ställda frågorna berör förfaranden som såvitt jag känner till från skilda nivåer inom åklagarväsendet sedan länge har hanterats utan att man alltid formellt gör klart för sig om de kompletterande utredningsåtgärderna företas inom ramen för en återupptagen förundersökning eller i någon annan mera formlös ordning. Ett klarläggande uttalande om hur man formellt bör hantera åtgärder av här aktuellt slag skulle enligt min mening vara av värde för den fortsatta verksamheten.

Riksåklagaren anmodades därefter att inkomma med yttrande över hur en begäran som den aktuella bör handläggas av åklagare.

Riksåklagaren (biträdande riksåklagaren GG) anförde i remissvar följande.

De grundläggande reglerna om förundersökning finns i 23 kap rättegångsbalken (RB) och i förundersökningskungörelsen (FUK). Förundersökningsreglerna innehåller viktiga rättssäkerhetsgarantier. Reglerna innebär skyldigheter för den enskilde, t.ex. skyldigheten för envar att underkasta sig förhör, och rättigheter för den som förhörs. Samtliga utredningsåtgärder som vidtas i ett ärende skall därför i princip ske inom ramen för en förundersökning. Utrymmet att vidta åtgärder utanför denna ram är mycket begränsade. Det gäller särskilt när det blir fråga om att hålla förhör. Enligt min mening finns det – utöver förhör med anmälaren – i princip inget rättsligt stöd för att hålla förhör utanför ramen för en förundersökning.

Beslut att inleda, utvidga eller avsluta en förundersökning skall dokumenteras. Detta följer av 1a § FUK. Det skall vidare framgå vem som fattat beslutet. Vidare skall enligt 23 kap 20 § RB – då en förundersökning avslutas – beslut meddelas huruvida åtal skall väckas eller inte.

Att en förundersökning avslutats utgör inte hinder mot att förundersökningen återupptas. Detta framgår bl.a. av bestämmelserna i 23 kap 23 § RB. Där stadgas att kompletterande förundersökningsåtgärder kan vidtas även sedan åtal väckts om så anses erforderligt. Vidare kan rätten, i ett pågående mål, förelägga åklagaren att i visst hänseende komplettera förundersökningen. Detta följer av flera stadganden i rättegångsbalken: 45 kap 11 §, 46 kap 12 §, 51 kap 12 § sista stycket och 55 kap 15 § 2 p. Motsvarande reglering saknas i rättegångsbalkens kapitel om resning.

Eftersom förundersökningsbestämmelserna tar sikte på en viss brottslig gärning och inte på en viss gärningsman – 23 kap 1 § RB – kan inte en lagakraftvunnen dom anses utgöra hinder mot att åklagare beslutar att återuppta en förundersökning om skäl för det föreligger. Det kan vara fråga om att utreda om ytterligare gärningsmän finns eller, som i det aktuella fallet, att vidta utredningsåtgärder som syftar till att klarlägga om förutsättningar till resning finns. Mot bakgrund av bestämmelserna om domstols rätt att förelägga åklagaren att komplettera förundersökningen i ett pågående mål och med hänsyn till det utredningsansvar som åvilar såväl åklagare som domstol i brottmål, måste även kompletterande utredningsåtgärder kunna vidtas med anledning av att en fråga om resning väckts. Det kan i detta sammanhang nämnas att Riksåklagaren i resningsmål som kommunicerats av Högsta domstolen rätt ofta föranstaltar om kompletterande utredning. I några fall har Högsta domstolen i samband med handläggningen av ett resningsmål uttryckligen förelagt Riksåklagaren att vidta kompletterande åtgärder. Det har i dessa fall rört sig om förhör.

Mot bakgrund av bestämmelsen i 1 a § FUK kan man ställa frågan om ett återupptagande av förundersökningen efter lagakraftvunnen dom skall dokumenteras eller om det är tillräckligt att detta får anses framgå genom de faktiska åtgärder som vidtas. Den allmänna dokumenteringsskyldigheten som gäller beträffande förundersökning talar för att ett formellt återupptagningsbeslut skall fattas. Helt klart är dock att åklagaren, sedan den kompletterande utredningen verkställts, i ett beslut skall redovisa om utredningen föranleder åklagarsidan att verka för resning eller ej.

Reglerna om resning återfinns i 58 kap RB. Riksåklagaren är ensam behörig åklagare i Högsta domstolen. Detta innebär att eventuella resningsärenden mot lagakraftägande hovrättsdomar skall handläggas av Riksåklagaren. Om en dömd person i resningssyfte begär utredningsåtgärder av lokal åklagare skall denne vidarebefordra begäran till Riksåklagaren.

När det gäller åklagares skyldighet i allmänhet att biträda med kompletterande utredning i och för resning, anser jag i likhet med vad överåklagare FF anfört att det inte är självklart att polis och åklagare skall biträda med sådana åtgärder. Det måste krävas mycket starka skäl för att vidta utredningsåtgärder som syftar till att angripa en lagakraftägande dom.

De begärda åtgärderna måste vara konkreta och kunna kopplas till de rätts- eller bevisfrågor som domstolarna bedömt. Av det sagda följer att det torde bli relativt sällan som åklagare vidtar kompletterande åtgärder på begäran av part. För det fall att åklagaren avslår en sådan begäran kan parten begära resning och, i enlighet med de allmänna reglerna om domstols möjlighet att förelägga åklagaren att komplettera förundersökningen, hemställa att domstolen förelägger åklagaren att utföra utredningsåtgärderna.

I ett beslut den 22 september 1999 anförde chefsJO Eklundh följande.

Bedömning

Sedan en dom i brottmål har vunnit laga kraft kan enligt huvudregeln frågan om den tilltalades ansvar för den åtalade gärningen inte tas upp till ny rättslig prövning (30 kap. 9 § rättegångsbalken [RB]). Omprövning av ett lagakraftvunnet avgörande kan komma till stånd endast efter resning, återställande av försutten tid eller klagan över domvilla.

Bestämmelserna om resning finns i 58 kap. RB. Sedan en dom i brottmål har vunnit laga kraft får resning beviljas till förmån för den tilltalade under vissa i 2 § angivna förutsättningar. Av 4 § första stycket framgår att resningsfrågan skall prövas av Högsta domstolen om domen har meddelats av hovrätten.

Beträffande behörigheten att söka resning gäller samma regler som i fråga om fullföljd genom allmänt rättsmedel (SOU 1938:44 s. 576). I 7 kap. 4 § tredje stycket RB föreskrivs att riksåklagaren är allmän åklagare vid Högsta domstolen. Detta innebär att ingen annan allmän åklagare än riksåklagaren är behörig att ansöka om resning avseende en hovrättsdom, oavsett om det är fråga om resning till förmån eller till men för den tilltalade.

Av principen att en domstols lagakraftvunna avgörande är orubbligt följer att den förundersökning som har föregått lagföringen är definitivt avslutad. Rättegångsbalkens regler om komplettering av förundersökningen efter åtals väckande eller efter föreläggande av rätten i ett pågående mål är inte tillämpliga i en sådan situation. Som framhålls i riksåklagarens yttrande saknas motsvarande regler i rättegångsbalkens kapitel om resning.

Jag har i tidigare ärenden konstaterat att utrymmet för att vidta utredningsåtgärder utanför en förundersöknings ram är mycket begränsat (se JO 1997/98 s. 98 samt JO dnr 3251-1993 och 3956-1996). Förhör med vittnen och misstänkta får exempelvis inte äga rum under ett sådant informellt utredningsförfarande, och på motsvarande sätt gäller att enskilda personer inte har någon skyldighet att medverka.

Det kan mot den nu angivna bakgrunden konstateras att det som huvudregel inte föreligger någon skyldighet – och oftast inte heller någon laglig rätt – för åklagare och polis att tillhandagå enskilda med utredningsåtgärder efter en lagakraftvunnen dom som innebär att den tilltalade har befunnits skyldig till brott.

Den fråga som har aktualiserats i detta ärende är hur en åklagare skall agera när han från en person, som har fällts till ansvar för brott genom en lagakraftvägande dom, får en framställning om biträde med utredningsåtgärder med anledning av en planerad resningsansökan.

Det finns som nyss har nämnts inte några uttryckliga bestämmelser som reglerar denna fråga. Med hänsyn till vad som sagts i det föregående ligger det emellertid närmast till hands att betrakta en framställning från en enskild om utredningsåtgärder efter lagakraftvunnen dom som en begäran om att förundersökningen skall återupptas.

Som sägs i riksåklagarens yttrande kan en lagakraftvunnen dom inte anses utgöra hinder mot att åklagaren beslutar att återuppta en förundersökning, om skäl för det föreligger. En annan sak är att det inte är självklart att polis och åklagare skall tillmötesgå en begäran av en dömd person om utredningsåtgärder. Jag delar riksåklagarens uppfattning att det måste krävas mycket starka skäl för att man skall vidta utredningsåtgärder som syftar till att angripa en lagakraftvägande dom.

Resningsärenden mot lagakraftvunna hovrättsdomar handläggs av riksåklagaren. Om en enskild person, som har fällts till ansvar för brott genom en sådan dom, i resningssyfte begär utredningsåtgärder hos en lokal åklagare skall därför framställningen vidarebefordras till riksåklagaren. Det ankommer sedan på riksåklagaren att, med utgångspunkt i den för åklagarna gällande objektivitetsprincipen, ta ställning till om framställningen skall föranleda att förundersökningen återupptas och, om så befinns vara fallet, vilka utredningsåtgärder som skall vidtas.

Sedan den 1 april 1995 gäller att ett beslut att inleda en förundersökning eller att utvidga en förundersökning skall dokumenteras i akten (1 a § förundersökningskungörelsen [1947:948]). Jag delar riksåklagarens uppfattning att detsamma bör gälla när en förundersökning återupptas. I likhet med riksåklagaren anser jag vidare att åklagaren, sedan de kompletterande utredningsåtgärderna har vidtagits, i ett beslut redovisar sin bedömning i frågan om utredningsresultatet föranleder åklagarsidan att verka för resning eller ej.

I det här aktuella fallet hade en enskild person, som övervägde att göra en framställning om resning avseende en hovrättsdom, hos en lokal åklagare begärt dels att få ta del av resultatet av en undersökning som hade genomförts under den tidigare förundersökningen, dels att åklagaren skulle föranstalta om ytterligare utredningsåtgärder i form av förhör.

Av vad som nyss har sagts framgår att CC inte var behörig att föranstalta om utredningsåtgärder i det aktuella fallet. Han borde därför i denna del inte ha vidtagit någon annan åtgärd än att sända begäran om utredningsåtgärder till riksåklagaren.

Den skrivelse i vilken framställningarna gjordes gavs in till polismyndigheten, som därefter vidarebefordrade den till åklagarmyndigheten för ställningstagande. Att CC kom att besvara framställningen genom att sända över en kopia av protokollet från fingeravtrycksundersökningen ger inte anledning till något uttalande från min sida.